

magyar és más közép-európai kormányok küzdenek oktatási rendszerük megújításakor. Üdvözítő más szisztémák tanulmányozása, erős és gyenge pontjaik felismerése, mielőtt azokat hazai talajba ültetik. Az amerikai posztgraduális felsőoktatási rendszer jórészt német mintára jött létre a 19. században, szelektálás, módosítás után. Azt vették át, ami kulturális hagyományaikba illett, és megfelelt a korabeli társadalmi és gazdasági szükségleteknek. Hibákat természetesen követtek el, de felsőoktatásuk fejlesztésének során a tanszabadság [elective system] és a tantervfejlesztés segítségével sikerült megfelelő flexibilitást beépíteni oktatási rendszerükbe.

A The Encyclopedia of Higher Education útjelzőként szolgálhat, praktikus térkép a változás útján; és mielőbbi végighaladásra ösztönöz ezen az úton. „A nemzetek közötti politikai kitekintés sebessége felgyorsult, melyet a nemzetközi gazdasági verseny is ösztönöz; valamint az attól való félelem, hogy ha valaki nem azt az utat választja, amelyen a győztesek haladtak, az a veszély fenyegeti, hogy a vesztesek táborában találja magát. A mozgatóerőtől függetlenül a rendszerek szemléletmást kölcsönhatásba kerültek egymással.”

(Burton R. Clark & Guy R. Neave [Eds.] *The Encyclopedia of Higher Education*. Oxford, Pergamon Press, 1992.)

Becsei Éva

MIT ÉR A REFORM, HA AMERIKAI?

A *Holmes-csoport* magja egy évtizeddel ezelőtt alakult az Egyesült Államok meghatározó jelentőségű tanárképző intézményeinek egyes vezetőiből. A szakmai mozgalom má terebélyesedett és aktívizálódt a társaság első jelentése messzehangzó vitákat váltott ki, melynek nagyon sok tanulságos észrevételt tartalmazó dokumentuma a hat évvel ezelőtt kiadott *Reforming Teacher Education* című könyv. A jegyzőkönyvszerű kiadvány itthonra tekintő jelentőségéből mit sem von le a pár évvel korábbi megjelenés, hiszen nagyon is időszerű szempontokat ad a hazai tanárképzés alakulásának figyelemmel kíséréséhez. Segítségét jelenthet ma, amikor minden olyan zavarba ejtően egyszerre, s nehezen tagolható módon történik. Az iskolai szerkezet módosulása vagy az oktatáspolitikai aktualitások praktikusabb kérdéseket tehetnek fel ugyan, de aligha messzebbre hordókat annál, hogy az új közoktatási kereteket milyen ismereti és

pedagógiai tartalommal tölti ki, s mennyire megújítható tanári közvetítés által. A Holmes-csoport jelentésének kontextusa jellegzetesen amerikai, de szempontjai itthon is megfontolandók.

A Csoport a korábbi reformerektől abban látja alapvetően különbözőnek magát, hogy a következő, meghatározó jelentőségűnek ítélt tétel megfogalmazásából indul ki, s tér majd más-más vonatkozásban vissza ahhoz. A tanárképzés milyensége, helyzete és problémái végső soron magának a szakmának a milyenségéből erednek. A tanári pálya defektusai természetesen visszahatnak és kezdenek önálló életet élni a pályára való felkészítés folyamán. A szakmai képzés fejlesztésére tett kísérletek feldozgatással súlyosulnak, ha e foglalkozás egésze nem képes új ruhát ölteni.

A pusztán felülről kommandírozott változtatások sikerében a Holmes-csoport nem hisz, és programja megállapításai jó részének címettje maga a rátermett tanár, s a vele szakmai szimbiózisban élő oktatásirányító. Akinek pedig nemcsak magukat kellene saját üstöküknél megragadva szárazra menekíteni, de az általában vett iskolai munka hatékonyságát és legvégső soron a szakmai presztízsét is. A korábbi tantervirányítási módokkal szemben, s a színvonalemelési előírásokkal dolgozó időszakokkal szemben tehát újra a tanár, és szakmai-emberi képességei foglalták el a figyelem centrumát, s ebből következően a tanárképzés milyensége. Hiszen minél jobban képzett a tanár, annál jobb a képzés, amit nyújt. E tétel jegyében pedig öt – akcióprogramnak kissé túl általános – javaslatot fogalmaz meg. Ezek közül a következők lehetnek aktuálisak a hazai viszonyok között.

- A tanárképzést intellektuálisan teljesebbé, tudományosan megalapozottabbá kell tenni a szak- és pedagógiai tárgyak oktatásának javításával és általános érvényű felsőfokra emelésével.
- A tanári felkészültséget, tudást és iskolai teljesítményt differenciáltan kell értékelni nyilvánvaló előmeneteli lehetőségek biztosításával. A szakma belső, minőségi tagolása s az ennek megfelelő anyagi elismerés létfontosságú lehet a pálya professzionalizálásában.
- A szaktárgyak oktatásának, a gyakorlati képzésnek és a szakmát érintő kutatásnak hatékonyabb intézményi együttműködést kell kialakítani, s az erre a célra szolgáló demonstrációs létesítményeket létrehozni. Ez utóbbiakra a klinikai gyógyító és oktató munkát tekintik mintának, ahol az elméleti felkészülés hosszas gyakorlati tevékenységben válik készséggé, s amelyben a kísérletezésnek is van létjogosultsága. Az ottani gyakorlóiskolák-

ról [professional development schools] van tehát szó, amelyek jelenlegi munkájában – a hazai állapotokra is rimelő módon – a sokszor tettenérhető elméleti megalapozatlanságot, a főiskolai, egyetemi munkával való összehangolatlanságot, a képzési idő rövidegét, a tapasztalatszerzés lehetőségeinek szűkörségét stb. kifogásolják. Ezen integratív intézmények szerepének növelése – nálunk is – kívánatos lenne. (Az előbbiekkal összefüggésben a Holmes-jelentés számos értékelésében felbukkan, mint nálunk is annyiszor, a gyakorlóév bevezetésének fontolgatása.) A megújított gyakorlóiskolák az átstrukturált tanári hatáskörök kooperációjára is példát mutathatnának.

A Holmes-csoport korábban említett két javaslata a szakma jelen, áldatlan helyzetének széles értelemben vett mérlegeléséből adódik. A pálya ma nem vonzó. Presztízsének a hetvenes évek elején-közepén kezdődött elillanásával, és más, a nők valamint a kisebbségek számára is kitaruló karrier-lehetőségek elszívó hatásának köszönhetően a meritési bázis leszűkült. A mintegy két milliós tanerő jelentős része előregedett, a nyugdíj felé tart, éppen, amikor kisebb demográfiai hullám érte el a közoktatást.

Az amerikai diákok nemzetközi teljesítménye a lehetőségekhez és az ország hatalmi súlyához képest gyengék, s a gazdasági teljesítőképesség romlásának gyökereit az oktatásban kereső technokraták és oktatáspolitikusok mély válság jelzőharangját kongatják. A problémák ördögi körökben jelentkeznek, és a politikusok ezek orvoslásához az adófizetői türelmet legkevésbé igénybe vevő megoldásokat keresnének. E türelem azonban – amint egy hozzászóló megállapítja – nem kifejezetten amerikai erény.

A Holmes-csoport mégis átfogó rendezési tervvel jelentkezett, az áttéréshez kellő mértékűnek ítélve a felhalmozódott feszültségeket, és az azt kísérő politikai és közérdeklődést. A szakma megújulását az említett belső versenyhelyzet és egy kifinomultabb autoritás-viszonyrendszer megteremtésétől várja elsősorban. A tanárképző intézmények korlátozott iskolai szerepű és lehetőségű oktatókat [instructors], hivatásos tanárokat [professional teachers] és szakmai specialistákat [career professionals] képeznének, megfelelő fedezetű diplomával ellátva őket. Ezek szoros iskolai szintű együttműködéséből származna az az áhított oktatási hatékonyság, amely a nyolcvanas évek második feléről fellendülő *schoolmanagement*-irodalom kulcskifejezése is. A szakma normáinak újraalapozására van szükség. Ezen belül olyan tanártípusra,

amely az iskolázás egyre szélesebb területére képes kiterjeszteni az interaktív, indirekt módon vezérlő, autonómia- és képességkiterjesztő oktatási technikákat. Az említett motívumok a szakma önszerveződésében is létfontosságúak, s ezektől is remélik a pálya további professzionalizálódását.

Ismerősek tehát a szlogenek. A könyv azonban nem egy szép elméleti konstrukció egy fejből származó egységet ígéri, hanem kapcsolódó érvek és ötletek nagy kaleidoszkópját. Jelentőségét növelheti számunkra, hogy zömében intézmények vezetőinek és a tanárképzésben résztvevő oktatóknak az eszmecseréje bontakozik ki, azoké tehát, akik itthon is egyre jobban meghatározzák – a növekvő felsőoktatási autonómiában – a hazai tanárképzés jövőjét.

(*Reforming Teacher Education. The Impact of the Holmes Group Report. New York, Columbia University, Teachers College, 1987.*)

Teski Tibor

PEDAGÓGUSOK ÉLETMÓDJÁRÓL

A pedagógus időmérleg- és életmódvizsgálat 1986 tavaszán kezdődött az *Oktatáskutató Intézetben*, a *Központi Statisztikai Hivatal* közreműködésével. A kutatás az időmérleget tekintve a tanévre korlátozódott, az általános- és középiskolai tanítók, tanárok köréből vett országos, reprezentatív mintát. (Ezt megelőzően, 1970-ben az *MTA Szociológiai Kutató Intézete* és a *Fővárosi Pedagógiai Intézet* kutatta az általános- és középiskolai pedagógusok életmódját.) Az újabb kutatás során a korábbi vizsgálat főbb mutatóit: a minta meghatározását, kérdőíveket, sajátos pedagógus-munkatevékenységek kidolgozását figyelembe kellett venni az összehasonlítás érdekében. A Központi Statisztikai Hivatal 1986/87. évi országos, reprezentatív időmérleg- és életmódvizsgálatához kapcsolódó felvételt – a pedagógusokra vonatkozó speciális kérdőív felhasználásával – a KSH ELAR kérdezőbiztosai végezték. Az adatok feldolgozása a Központi Statisztikai Hivatalban történt.

Az 1985–86-os tanévben 88.066 általános iskolai; 17.957 középiskolai pedagógus dolgozott az iskolákban. Bizonyos technikai és anyagi okok miatt 650 általános- és 650 középiskolai pedagógus került az országos mintába, tehát a mintavétel nem arányos. A nem, életkor, az iskola típusa; valamint az iskola-székhelyének településtípusa